

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Fakulta sociálních studií MU
Habilitační obor Sociologie

Uchazeč PhDr. Jan Váně, Ph.D.
Pracoviště Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni
Habilitační práce Komunita jako nová naděje? Náboženské (ne)institucionalizované komunity z pohledu sociologie náboženství

Oponent Prof. Mgr. Milan Kováč, PhD.
Pracoviště Katedra porovnávací religionistiky, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta)

Napriek tomu, že Slovensko a Česká republika zdieľajú už takmer sto rokov veľmi podobnú kultúru a históriu, nedá sa to povedať o náboženstve. Ak si všimneme sčítanie ľudu z roku 2011, tak len 10% občanov Českej republiky deklaruje svoju príslušnosť k rímskokatolíckej, cirkvi, čo je 20% prepád oproti tiež nie príliš vysokým hodnotám z minulosti. Keďže v SR toto číslo dosahuje viac ako 70%, systém hodnôt opretých o väčšinovú religiozitu by tu mal byť zásadne odlišný. Napriek tomu ma Váněho práca presvedčila o opaku. Spoločenské problémy a výzvy sú takmer rovnaké, podobné sú aj odpovede na ne, to v čom sa líšime, sú iba ich formy.

Prívitál som Váněho myšlienku originálnym spôsobom uchopiť religiozitu neskorej modernity v súčasnej českej spoločnosti. Na základe štatistických výskumov sa Česká republika skutočne považuje za jednu z najsekulárnejších krajín Európy, ak nie sveta. Za dôležité považujem, že Váně sa sústredil na kvalitatívny výskum ešte stále dominantnej religiozity v ČR, teda katolíckej cirkvi, kým doposiaľ sa česká sociológia náboženstva viac sústredila na alternatívne spirituálne milieum alebo nové náboženské hnutia.

V rámci dominantných podôb religiozity sa Váně najviac sústreďí na doposiaľ

neštudovaný aspekt, ktorým sú neinštitucionalizované formy v rámci katolíckej cirkvi. Z metodologického hľadiska možno oceniť to, že v tomto prostredí novátorsky sleduje agenda setting. Za prínos považujem tiež uplatnenie konceptu Marka Granovettera a jeho teóriu sociálnych sietí. Napokon treba poznamenať, že sociológia komunit vo všeobecnosti nebola zatiaľ v ČR dostatočne študovaná a Váněho práca reprezentuje v tomto smere výrazný prínos. Cenné sú tu tiež kvalitatívne metódy výskumu, vrátane zúčastneného pozorovania a inkorporovanie tejto etnografickej metódy do sociologického bádania považujem za mimoriadne vydarené a obohacujúce. To, že sa respondentmi stali aj traja katolícki biskupi vidím ako dôležitú bázu pre vytvorenie reálnej hodnovernosti proklamovaných konceptov. Páči sa mi tiež etický rozmer práce, keď Váně nepoužil dáta, z ktorých by mohla byť, čo i len nepriamo odvodená identita respondentov, aj ak boli tieto dáta preňho veľmi dôležité.

Tradičná cirkev je v práci rozoberaná v intenciách tzv. tradičných indikátorov, t.j. pevnej moderny, teda podoby náboženskej príslušnosti, cirkevné zväzky, pohreby a krsty. Na základe poklesu tradičných indikátorov Váně spolu s všeobecne prijímaným trendom konštatuje vymieranie tradičnej religiozity v ČR. Sem smeruje aj otázka zvolená ako názov celej práce: ak je tradičná-inštitucionalizovaná podoba religiozity v ČR odsúdená na zánik, budú záchranou tradičnej religiozity laické katolíckej komunity? Odpoveď je komplikovaná, pretože ako upozorňuje autor, laické komunity nenadväzujú na tradíciu, ale ju vytvárajú. Svojím spôsobom sa tak ocitajú v „tekutej“ pozícii, kedy neustále vytvárajú a sebarefektujú podoby tradície. Inšpiráciu hľadajú v histórii, napríklad v tramskom hnutí, ktoré reprezentovalo nielen alternatívu, ale aj určitý únik a vzdor voči systému.

Je podnetné, že členstvo v laických náboženských komunitách je možné vnímať ako deprivatizáciu. Z tohto titulu považujem za celkovo inšpiratívne sústredenie sa na výskum periférnych, neinštitucionalizovaných foriem tradičnej religiozity. Celkovo z Váněho výskumu vyplynulo, že samotné laické komunity na seba nazerajú ako na ostrovy pozitívnej deviácie a svojím spôsobom sa odkláňajú od katolíckej cirkvi. To je možné vnímať ako prejav individualizácie a nie deprivatizácie.

Ak by sme mali hovoriť o deprivatizácii, cirkev by sa mala angažovať vo verejnom priestore. Váně si pozorne všíma úspešnosť rímskokatolíckej cirkvi pri nastoľovaní verejných tém v podobe mediálnych, vertikálnych a horizontálnych stratégií. V tomto smere však pozoruje nedostatky, kde práve vzniká výrazný priestor pre laické komunity. Napriek tomu, že laické katolícke komunity sa usilujú vykryť tento voľný priestor, podľa Váněho rímskokatolícka cirkev ako inštitúcia premeškala možnosť preukázať potenciál flexibility vzhľadom ku konceptu tzv. rizikovej spoločnosti Ulricha Becka a narastajúcemu pocitu neistoty v neskoromodernej českej spoločnosti.

Veľkú pozornosť venuje Váně aj adaptačným stratégiám laických katolíckych komunit, ako sú ekológia, inakosť a starostlivosť o chorých. Ako by ich heslom bolo: „My sme moderní, ale neortodoxní“. Ako už bolo povedané, katolícka cirkev v Českej republike nedokáže využiť tento potenciál, čo je v rozpore napríklad s pozíciou katolíckej cirkvi v Poľsku, ktorá automaticky zahŕňa fluidným spôsobom všetky podobné prejavy a dokáže z nich profitovať.

Niektoré z Váněho záverov pokladám za veľmi inšpiratívne. Je podľa neho zjavné, že komunita individualizáciu neoslavuje, ale potvrdzuje. Život v komunite stojí na základoch potrieb autenticity a nie konformity. Poukazuje na zjavnú bariéru medzi laickými veriacimi a reprezentantmi cirkvi. Laickí veriaci boli jednoznačne úspešnejší v presadzovaní agenda setting pomocou adaptačných stratégií. Alternatíva tu ale nepredstavuje hodnotu sama o sebe, stáva sa konzumovateľným zážitkom, ktorý však v podmienkach rizikovej spoločnosti umožňuje zaistiť istú formu stability.

Domnievam sa, že práca Jana Váněho prináša určitý obrat českej sociológie náboženstva k novým témam a že tento obrat je mimoriadne kvalifikovaný a inšpiratívny. Predloženú habilitačnú prácu plne odporúčam k obhajobe.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

K práci nemám žádné dotazy.

Záver

Habilitačná práca Dr. Jana Váněho „Komunita jako nová naděje? Náboženské (ne)institucionalizované komunity z pohledu sociologie náboženství **spĺňa** požiadavky štandardne kladené na habilitačné práce v odbore Sociológia.

V Bratislave 10. 2. 2013

Prof. Milan Kováč, PhD.